

УДК 81'282(477)

DOI 10.58423/2786-6726/2023-1-102-113

Інна Гороф'янюк, Владислав Борищук,

Запозичення як спосіб номінації їжі та напоїв у центральноподільських говірках

1. Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку української діалектології важливого значення набуває системне дослідження діалектної лексики в межах окремих тематичних груп. Вивчення способів номінації у різних тематичних групах лексики постійно перебуває в полі зору лінгвістів, оскільки в такий спосіб можна простежити історію формування говорів, виявити вплив інших мов або діалектів на лексико-граматичну систему конкретного мовного ареалу. Проведення таких досліджень вкрай важливе не лише для вивчення історії розвитку мови, але й для розуміння культурно-історичних взаємовідносин між народами. Запозичення як спосіб номінації досліджували Л. Азарова й Г. Лепко, І. Гороф'янюк, Е. Гоца, О. Оскірко, Т. Піцура, В. Різник, О. Стрижаковська, О. Тараненко, Т. Тищенко та ін.

Аналіз способів номінації їжі та напоїв у різних діалектах, зокрема й запозичення з інших мов, є популярною проблемою серед мовознавців, зокрема Т. Піцура (Піцура, 2012) та Е. Гоца (Гоца, 2009) досліджували це явище на матеріалі карпатських говірок, О. Оскірко (Оскірко, 2018) – у східноподільських говірках, В. Різун (Різник, 2016) – у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, Н. Загнітко (Загнітко, 2012) – у східностепових говірках Донеччини, Ю. Грицевич та І. Левчук (Грицевич, Левчук, 2012) – у фольклорних текстах Західного Полісся, проте вивчення запозичень як окремого способу номінації їжі та напоїв усе ще залишається недостатнім у різних говорах та в цілому в українській діалектології, що обумовлює актуальність нашого дослідження.

2. Мета роботи

Метою статті є опис та систематизація запозичень як одного із способів номінації їжі та напоїв у говірках Центрального Поділля, встановлення генетичної належності виявлених лексичних запозичень до певного мовного джерела.

3. Джерела дослідження

Джерелом дослідження слугували діалектні матеріали з фонотеки Діалектологічного центру Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – говіркові записи з таких населених пунктів:

- 1 – с. Дяківці Літинського району Вінницької області,
- 2 – с. Решнівка Старокостянтинівського району Хмельницької області,
- 3 – с. Велика Кирилівка Бершадського району Вінницької області,
- 4 – с. Озаринці Могилів-Подільського району Вінницької області,
- 5 – с. Жван Мурованокориловецького району Вінницької області,
- 6 – с. Журбинці Козятинського району Вінницької області,
- 7 – с. Дзюньків Погребищенського району Вінницької області,
- 8 – с. Капустяни Тростянецького району Вінницької області,
- 9 – с. Каришків Барського району Вінницької області,
- 10 – с. Пологи Теплицького району Вінницької області.

4. Виклад основного матеріалу

Запозичення є найпростішим способом створення нових назв для позначення предметів чи явищ. Діалектна лексична система, як більш динамічна, швидше сприймає іншомовні елементи, аніж лексичні системи інших форм національної мови, особливо кодифікованої літературної мови.

Л. Азарова та Г. Лепко підкреслюють, що «запозичення є одним із способів поповнення словникового складу мови поряд зі словотворенням і креацією. Чинниками запозичення є мовні контакти народів на базі політичної, економічної, культурної, наукової взаємодії; формування мовних союзів одного регіону, процеси глобалізації, війни; розширення систем масової комунікації тощо» (Азарова, Липко, 2010, с. 87).

Одним із поширених способів номінації їжі та напоїв у центральноподільських говірках є запозичення з інших мов. Поява лексичних запозичень у цих говірках зумовлена різними чинниками, серед яких найважливішим є географічні, історичні, соціально-економічні, політичні й культурні умови розвитку Центрального Поділля, докладніше

див. (Гороф'янюк, 2020, с. 79-80). Фіксація запозичених номінативних одиниць у писемних пам'ятках та лексикографічних джерелах української мови дає підстави для з'ясування джерел запозичень, які вживаються в сучасному говірковому мовленні подолян.

У діалектних матеріалах центральноподільських говірок вдалося зафіксувати 98 лексем (17,8% від усіх номенів) на позначення їжі та напоїв, етимони яких сягають індоевропейських, тюркських, кавказьких, фіно-угорських, китайсько-тибетських мов.

Найбільше запозичень у тематичній групі назв їжі й напоїв центральноподільських говірок засвідчено з мов індоевропейської мовної сім'ї. Найчастіше запозичені лексеми були зафіксовані з романської групи (41 номінативних одиниць (далі – н.о.)), зокрема з французької, латинської, іспанської, італійської та румунської мов:

1) французькі (18 н.о.): *ам^л'ет* 'омлет' (5-6) ← фр. omelette 'омлет' (ЕСУМ 4, с. 187); *бази^л'лик* 'базилик' (6) ← фр. basilic 'базилик' (ЕСУМ 1, с. 114); *ба^т'тон* 'батон' (2) ← фр. bâton 'палка' (ЕСУМ 1, с. 151); *биск^в'іт* 'бісквіт' (4, 10) ← фр. biscuit 'печений двічі' (ЕСУМ 1, с. 202); *ва^н'іл*' (4, 6, 8, 10), *ван^{'і}'л'ін* (5, 8) 'ваніль' ← фр. vanille 'ваніль (рослина і плід)' (ЕСУМ 1, с. 328); *ві^н'іг'рет* 'вінегрет' (1-2, 4-10) ← фр. vinaigrette 'соус із оцту, олії, солі' (ЕСУМ 1, с. 400); *жи^{ла}'т'ін* 'желатин' (4, 6, 8, 10) ← фр. gélatine 'заморожений' (ЕСУМ 2, с. 192); *ж^{'і}'л'е* (5), *ж'е^л'е* (6, 10) 'желе' ← фр. gelée 'желе, холодець' (ЕСУМ 2, с. 192); *кам^п'от* 'компот' (1-3, 5, 7-8) ← фр. compote 'компот' (ЕСУМ 2, с. 543); *кон^с'ерви* 'консерви' (7) ← фр. conserve 'консерва' (ЕСУМ 2, с. 553); *май^о'нез* 'майонез' (5-7, 9) ← фр. mayonnaise 'білий соус' (ЕСУМ 3, с. 362); *марга^р'ин* 'маргарин' (4, 8-10) ← фр. margarine 'перлина' (ЕСУМ 3, с. 391); *ол^{'і}'віє* 'олів'є' (7, 10) ← фр. Olivier 'прізвище кухаря' (ЕСУМ 4, с. 181); *ом^л'ет* 'омлет' (1, 5-8, 10) ← фр. omelette 'омлет' (ЕСУМ 4, с. 187); *п'у^п'ре* (1-2, 5, 7-8, 10), *п'ю^п'ре* (8) 'картопляне пюре' ← фр. purée 'пюре, відвар, протертий суп' (ЕСУМ 4, с. 648); *ру^л'ет* 'рулет з м'яса' (1-2, 4, 6, 8) ← фр. roulette 'рулет' (ЕСУМ 5, с. 138); *с'ім^п'ро* 'ситро' (2) ← фр. citronnade 'лимонад, ситро' (ЕСУМ 5, с. 246); *та^л'мат* (3-5, 7-9), *то^л'мат* 'соус із помідор' (1, 4-6, 8) ← фр. tomate 'помідор' (ЕСУМ 5, с. 595);

2) латинські (11 н.о.): *о^л'їа* (1-2, 4-10), *у^л'їа* (4, 9), *го^л'їа* (3, 7-8), *гу^л'їі* (1) 'олія' ← лат. oleum 'олія' (ЕСУМ 4, с. 182); *інгр'іді'єнти* 'інгредієнти' (4-5, 8) ← лат. ingrediens 'вхідний' (ЕСУМ 2, с. 301); *ка^л'андра* 'коліандр' (8) ← лат. coriandrum 'коріандр посівний' (ЕСУМ 3, с. 23); *о^ц'ет* 'оцет' (2-3, 5-7), *о^ц'ит* 'оцет' (1, 3-4, 6, 8-9) ← лат. acētum 'кисле вино' (ЕСУМ 4, с. 242); *п^е'рец*' (1-5, 7-10) *п^е'риц'* 'перець' (1, 5-6, 9) ← лат. piper 'перець' (ЕСУМ 4, с. 346); *п^е'р'чиц'а* (1, 3), *п^и'р'чиц'а* (1)

‘перчиця’ ← лат. *pireg* ‘перець’ (ЕСУМ 4, с. 358); *редька* ‘редька’ (7, 10) ← лат. *rādix* ‘корінь’ (ЕСУМ 5, с. 46); *сироватка* ‘сироватка’ (1) ← лат. *serum* ‘сироватка’ (ЕСУМ 5: 242); *сода* ‘сода’ (1-9) ← лат. *soda* ‘сода’ (ЕСУМ 5, с. 343); *фрукти* ‘фрукти’ (5-6, 8, 10) ← лат. *fructus* ‘плід’ (ЕСУМ 6, с. 136); *цибуля* ‘цибуля’ (1-10) ← лат. *caepula* ‘цибуля’ (ЕСУМ 6, с. 243).

3) італійські (8 н.о.): *вермішель* ‘макарон’ (2, 7) ← іт. *vermichelli* ‘вермішель’ (ЕСУМ 1, с. 356); *паста* ‘томатна паста’ (4, 7) ← іт. *pasta* ‘тісто’ (ЕСУМ 4, с. 307); *помідор* ‘помідор’ (4, 8-9), *помідори* ‘помідори’ (1-3, 5-8, 10), *помідора* ‘помідор’ (1) ← іт. *romodogo* ‘помідор (золоте яблуко)’ (ЕСУМ 4, с. 509); *салат* ‘салат’ (1-2, 4-10) ← іт. *salata* ‘соління’ (ЕСУМ 5, с. 168); *спагетти* ‘довгі макарони’ (4) ← іт. *spaghetti* ‘локшина’ (ЕСУМ 5, с. 365); *торт* ‘торт’ (4, 8-10) ← іт. *torta* ‘кручений’ (ЕСУМ 5, с. 608); *цукати* ‘цукати’ (6) ← іт. *succada* ‘цукор’ (ЕСУМ 6, с. 265); *спагетти* ‘макарон’ (4) ← іт. *spaghetti* ‘локшина’ (ЕСУМ 5, с. 365);

4) румунські (3 н.о.): *бринза* ‘овечий сир’ (4-5, 7, 10) ← рум. *brînză* ‘сир бринза’ (ЕСУМ 1, с. 258); *куластра* ‘молозиво’ (4, 9) ← рум. *corăstră* ‘молозиво’ (ЕСУМ 3, с. 507); *мамалига* ‘кукурудзяна каша’ (3-6, 8-9) ← рум. *mămăligă* ‘кукурудзяна каша’ (ЕСУМ 3, с. 376);

5) іспанські (1 н.о.): *какао* ‘какао’ (4) ← ісп. *sacao* ‘какао’ (ЕСУМ 2, с. 344).

Найменш представлена грецька мовна група, з якої було запозичено такі номінаційні одиниці (6 н.о.): *коливо* ‘поминальна кутя’ (7-9) ← грец. *κόλλυβα* ‘кутя’ (ЕСУМ 2, с. 511); *кут’а* ‘кутя’ (1-10) ← грец. *κουκκί(ov)* ‘боби; зерно’ (ЕСУМ 3, с. 163); *лимон* ‘лимон’ (8), *лімон* ‘лимон’ (4) ← грец. *λίμονι* ‘лимон’ (ЕСУМ 3, с. 234); *олад’ї* (2, 5), *олатки* (6) ‘оладки’ ← грец. *ἐλαιον* ‘оля’ (ЕСУМ 4, с. 178); *паска* ‘паска’ (1-2, 4-6, 8-10) ← грец. *πάσκα* ‘паска, хліб’ (ЕСУМ 4, с. 305).

Чимало запозичень (24 н.о.) засвідчено із слов’янських мов, зокрема з російської, польської та чеської мов:

1) російські (12 н.о.): *жарко́е* ‘тушкована картопля з м’ясом’ (1, 5, 7) ← рос. жаркое ‘смажена м’ясна страва’ (ЕСУМ 2, с. 187); *клубни́ка* ‘полуниця’ (8) ← рос. клубника ‘полуниця’ (ЕСУМ 2, с. 466); *конф’ети* (4), *конф’їети* ‘цукерки’ (7) ← рос. конфеты ‘цукерки’ (ЕСУМ 2, с. 559); *кофе* ‘кава’ (8) ← рос. кофе ‘кава’ (ЕСУМ 2, с. 333); *лап’ша* ‘макарон’ (1, 4, 6-7) ← рос. лапша ‘макарон’ (ЕСУМ 3, с. 195); *пель’мен’ї* ‘пельмені’ (2, 10), *п’їл’ї’мен’ї* ‘пельмені’ (1, 7) ← рос. пельмени ‘різновид вареників, які ліплять у формі вушок і начиняють фаршем із сирого м’яса’ (ЕСУМ 4, с. 332); *п’їч’ен’а* ‘печиво’ (7) ← рос. печенье ‘печиво’ (ЕСУМ 4, с. 364); *сахар* ‘цукор’ (1, 3-4, 6-10) ← рос. сахар ‘цукор’ (ЕСУМ 5, с. 185); *сладост’ї* ‘солодощі’ (8) ← рос. сладости ‘солодощі’ (ЕСУМ 5, с. 348); *тиква* ‘гарбуз’ (4) ← рос. тыква

‘гарбуз’ (ЕСУМ 5, с. 566); ¹уксус ‘оцет’ (3) ← рос. уксус ‘уксус’ (ЕСУМ 6, с. 28); ¹уха ‘юшка з риби’ (6, 10) ← рос. уха ‘юшка з риби’ (ЕСУМ 6, с. 56);

2) польські (11 н.о.): ¹галушки ‘галушки’ (1-10) ← пол. galka ‘кулька’ (ЕСУМ 1, с. 455); ²гво^зз’¹д’іка ‘висушені пуп’янки гвоздичного дерева, що вживаються як прянощі’ (5, 7) ← пол. gwoździk ‘прянощі’ (ЕСУМ 1, с. 468); ³рази ‘зрази’ (7) ← пол. zraz ‘м’ясні битки або підсмажені котлети’ (ЕСУМ 2, с. 279); ¹капу|сн’ак ‘капусняк’ (1-10) ← пол. kapuśniak ‘борщ із квашеної капусти’ (ЕСУМ 2, с. 378); ¹мандрики ‘мандрики’ (1-3, 5-7) ← пол. małdzyk ‘мандрик’ (ЕСУМ 3, с. 381); ¹пен|цак ‘суп з перлової крупи’ (1-2, 6) ← пол. pęsak ‘ячмінні або пшеничні крупи, каша з цих круп’ (ЕСУМ 4, с. 335); ¹пин|цак ‘каша із перлової крупи’ (1) ← пол. pęsak ‘ячмінні або пшеничні крупи, каша з цих круп’ (ЕСУМ 4, с. 335); ¹по’в’ідло ‘повідло’ (8-9) ← пол. rowidła ‘повідло’ (ЕСУМ 4, с. 467); ¹пончики ‘пончики’ (1, 5) ← пол. pączek ‘брунька, пуп’янок; пиріжок, смажений у жирі’ (ЕСУМ 4, с. 514); ¹сал’к’і|сон (3), ¹сал’т’і|сон (1-2, 7-8, 10), ¹сал’ц’і|сон ‘сальтисон’ (3, 6, 9) ← пол. salceson ‘вид ковбаси’ (ЕСУМ 5, с. 170); ¹смалец’ ‘смалець’ (1-5, 8, 10) ← пол. smalec ‘смалець’ (ЕСУМ 5, с. 315);

3) чеські (1 н.о.): ¹шквар|ки ‘шкварки’ (1-9) ← ч. škvařiti ‘розтоплювати на вогні (сало тощо)’ (ЕСУМ 6, с. 430).

Германська група мов, зокрема німецька та англійська, також представлена різноманітними лексеми (14 н.о.):

1) німецькі (12 н.о.): ¹б’ігус ‘тушкована капуста’ (8) ← нім. beíguss ‘підлива’ (ЕСУМ 1, с. 191); ¹бутерб’|роди ‘бутерброди’ (8) ← нім. bûterbrot ‘хліб з маслом’ (ЕСУМ 1, с. 308); ¹кар’топел’ (1), ¹кар’топл’а (1-10), ¹карто|фел’ (4-5, 9), ¹кар’тофл’і (4-5, 9) ‘картопля’ ← нім. kartóffel ‘картопля’ (ЕСУМ 2, с. 396); ¹ква|сол’а (1-2, 5-9), ¹фа|сол’а (3-5, 8-10) ‘квасоля’ ← нім. fasōl ‘квасоля’ (ЕСУМ 2, с. 416); ¹пампу|шки ‘пампушки’ (1-2, 6-8) ← нім. pfannkuchen ‘оладок, млинець’ (ЕСУМ 4, с. 271); ¹па|штет ‘паштет’ (1, 3, 5, 7-8) ← нім. pastéte ‘паштет’ (ЕСУМ 4, с. 325); ¹пе^т|трушка (3-8, 10), ¹пи^т|трушка ‘петрушка’ (3, 5-6, 8-9) ← нім. petersîlje ‘петрушка’ (ЕСУМ 4, с. 362); ¹рис ‘рис’ (1-10) ← нім. rîs ‘рис’ (ЕСУМ 5, с. 80); ¹ро’дзинки ‘родзинки’ (2) ← нім. rosíne ‘виноград’ (ЕСУМ 5, с. 101); ¹спец’і|її ‘спеції’ (3-9) ← нім. spézie ‘спеції; лікарські трави’ (ЕСУМ 5, с. 370); ¹цукор ‘цукор’ (2-6, 9-10) ← нім. zucker ‘цукор’ (ЕСУМ 6, с. 265); ¹шинка ‘шинка’ (6, 8) ← нім. schinken ‘шинка’ (ЕСУМ 6, с. 416);

2) англійські (2 н.о.): ¹л’івер ‘вид м’яса’ (1) ← англ. liver ‘печінка’ (ЕСУМ 3, с. 255); ¹ч’інсу ‘картопляні чипси’ (7) ← англ. chips ‘стружка, тріска’ (ЕСУМ 6, с. 332).

Менш популярними для запозичення назв їжі та напоїв у говірках Поділля були такі мовні сім’ї:

- тюрські (6 н.о.): *гар|буз* ‘гарбуз’ (1-10) ← тюр. *karpuz* ‘гарбуз’ (ЕСУМ 1, с. 472); *і|з’ум* ‘родзинки’ (3, 6, 8, 10) ← тюр. *üzüm* ‘виноград’ (ЕСУМ 2, с. 293); *ка|бак* ‘кабак’ (3-10) ← тур. *kabak* ‘гарбуз’ (ЕСУМ 2, с. 329); *т’іф|т’ел’і* ‘котлети’ (5) ← тюр. *kofte* ‘м’ясні страви’ (ЕСУМ 5, с. 696); *хал’ва* ‘халва’ (3, 5, 8-9) ← пер. *ḥalwā* ‘цукерки’ (ЕСУМ 6, с. 151); *чебу|реки* ‘чебуреки’ (7) ← тюрк. *çibäräk* ‘плаский корж, випечений у жиру’ (ЕСУМ 6, с. 289);
- фіно-угорські (3 н.о.): *ко|л’иш* (3), *ку|л’иш* (1-3, 5-10) ‘куліш’ ← уг. *köles* ‘просо’ (ЕСУМ 3, с. 134); *корж* (1, 3, 5-8, 10), *корш* (1, 6) ‘корж’ ← фін. *köryűs* ‘круглий хліб, булочки, печиво’ (ЕСУМ 3, с. 17); *манжа|р’і* (6), *манза|рі* (8) ‘пиріжки’ ← уг. *mangariű* ‘пиріжки з м’ясом’ (ЕСУМ 3, с. 381);
- кавказькі (3 н.о.): *ке^u|ф’ір* (5), *ки^e|ф’ір* (7) ‘кефір’ ← мегр. *kipuri* ‘кисле молоко’ (ЕСУМ 2, с. 427); *хар|чо* ‘вид супа’ (2, 6) ← груз. *charšo* ‘юшка з баранини’ (ЕСУМ 6, с. 160); *шаш|лик* ‘шашлик’ (3) ← аз. *şişlik* ‘те, що смажиться на рожні’ (ЕСУМ 6, с. 392);
- китайсько-тибетські (1 н.о.): *чаї* ‘чай’ (4, 6) ← кит. *chā* ‘чай’ (ЕСУМ 6, с. 276).

Висновки

Запозичення як спосіб номінації є дуже поширеним серед назв їжі та напоїв в подільському діалекті. Запозичена лексика була зафіксована з 5 мовних сімей: індоєвропейської, тюрської, кавказької, фіно-угорської та китайсько-тибетської. Найбільше запозичених лексем у центральноподільських говірках засвідчено з індоєвропейської мовної сім’ї, зокрема з 4 мовних груп (романської, слов’янської, германської та грецької), що зумовлено географічними, історичними, соціально-економічними, політичними й культурними чинниками розвитку Поділля.

Література

1. Азарова Лариса – Лепко Ганна, 2010. Основні визначення типів номінації в сучасному мовознавстві. *Рідний край* 1, с. 86–90.
2. Гороф’янюк Інна, 2020. Іншомовні запозичення в говірках Центрального Поділля. *DOUĂ DECENII de la înființarea specializării Limba și literatura ucraïneană la Facultatea de Litere – Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca * VOLUM ANIVERSAR * [ДВА ДЕСЯТИЛІТТЯ від заснування Відділу української мови та літератури Філологічного факультету Університету ім. Бабеши-Бойої, м. Клуж-Напока * ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК *]*, м. Клуж-Напока (Румунія), с. 78–95.

3. Грицевич Юрій – Левчук Ірина, 2019. Тематична група назв їжі, напоїв та кухонного начиння у фольклорних текстах із Західного Полісся. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 11, с. 34–43.
4. Гоца Еріка, 2009. Угорські нашарування серед назв їжі в українських говорах Карпат. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць / упор. І. Сабадош, О. Миголинець. Вип. 13. Ужгород, с. 45–49.
5. Загнітко Надія, 2012. Східностепові назви крупів і страв з них. *Лінгвістика* 2, с. 62–71.
6. Осирко Олексій, 2018. *Назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках* : автореф. дис....канд. філол. наук : 10.02.01. Умань.
7. Піцура Тетяна, 2012. Запозичення як джерело збагачення побутової лексики українських говорів Карпат. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : збірник наук. праць. Вип.17. Ужгород, с. 45–50.
8. Різник Віра, 2016. *Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя* : дис....канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2016. 370 с.

Умовні скорочення джерел

- ЕСУМ 1** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 1 : А–Г / уклад.: В. Т. Коломієць та ін. 1982. 632 с.
- ЕСУМ 2** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 2 : Д–Копці / уклад.: В. Т. Коломієць та ін. 1985. 572 с.
- ЕСУМ 3** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 3 : Кора–М / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 1989. 553 с.
- ЕСУМ 4** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ: Наук. думка, 1983. Т. 4 : Н–П / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 2003. 657 с.
- ЕСУМ 5** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ: Наук. думка, 1983. Т. 5 : Р–Т / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 2006. 705 с.
- ЕСУМ 6** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ: Наук. думка, 1983. Т. 6 : У–Я / уклад.: Г. П. Півторак та ін. 2012. 568 с.

References

1. Azarova Larysa – Lepko Hanna, 2010. Osnovni vyznachennia typiv nominatsii v suchasnomu movoznavstvi [Basic definitions of nomination types in modern linguistics]. *Ridnyi kraj [Homeland]*1, s. 86–90 (in Ukrainian).
2. Horofianiuk Inna, 2020. Inshomovni zapozychennia v hovirkakh Tsentralnoho Podillia [Foreign language borrowings in the Central Podillya dialect]. *DOUĂ DECENII de la înființarea specializării Limba și literatura ucraineană la Facultatea de Litere – Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca * VOLUM ANIVERSAR * [TWO DECADES since the establishment of the Department of Ukrainian Language and Literature of the Faculty of Philology of the University named after Babesha-Boioi, Cluj-Napoca]*, m. Klush-Napoca (Rumuniia), s. 78–95 (in Ukrainian).
3. Hrytsevych Yurii – Levchuk Iryna, 2019. Tematychna hrupa nazv yizhi, napoiv ta kukhonnoho nachynnii u folklornykh tekstakh iz Zakhidnoho Polissia [Thematic group of names of food, drinks and kitchen utensils in folklore texts from Western Polissia]. *Linhvostylistychni studii [Linguistic and stylistic studies]*. Vyp. 11, s. 34–43 (in Ukrainian).
4. Gotsa Erika, 2009. Uhorski nasharuvannia sered nazv yizhi v ukrainskykh hovorakh Karpat [Hungarian layering among food names in the Ukrainian dialects of the Carpathians]. *Upor. I. Sabadosh, O. Myholynets. Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva : zb. nauk. prats [Modern problems of linguistics and literary studies: coll. of science works]*. Vyp. 13. Uzhhorod, s. 45–49 (in Ukrainian).
5. Zahnitko Nadiia, 2012. Skhidnostepovi nazvy krupiv i strav z nykh [Eastern steppe names of cereals and dishes made from them]. *Linhvistyka [Linguistics]* 2, s. 62–71 (in Ukrainian).
6. Oskyrko Oleksii, 2018. *Nazvy yizhi ta napoiv u skhidnopodilskykh hovirkakh [Names of food and drinks in Eastern Podolian dialects]: avtoref. dys....kand. filol. nauk : 10.02.01. Uman* (in Ukrainian).
7. Pitsura Tetiana, 2012. Zapozychennia yak dzherelo zbahachennia pobutovoi leksyky ukrainskykh hovoriv Karpat [Borrowing as a source of enrichment of everyday vocabulary of the Ukrainian dialects of the Carpathians]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva : zbirnyk nauk. prats [Modern problems of linguistics and literary studies: collection of sciences. works]*. Vyp.17. Uzhhorod, s. 45–50 (in Ukrainian).
8. Riznyk Vira, 2016. *Nazvy yizhi ta kukhonnoho nachynnii v hovirkakh nadsiansko-naddnistrianskoho sumizhzhia [Names of food and kitchen utensils in the dialects of the Nadsyan-Transnistrian conjugation]: dys....kand. filol. nauk : 10.02.01. Lviv, 2016. 370 s.* (in Ukrainian).

Sources

- ESUM 1** – Melnychuk, O. S. (Ed.) 1982. Etymolohichnyi slovnyk ukrayinskoï movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova dumka. T. 1 : A–H. 632 s. (in Ukrainian).
- ESUM 2** – Melnychuk, O. S. (Ed.) 1985. Etymolohichnyi slovnyk ukrayinskoï movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova dumka. T. 2 : D–Koptsi. 572 s. (in Ukrainian).
- ESUM 3** – Melnychuk, O. S. (Ed.) 1989. Etymolohichnyi slovnyk ukrayinskoï movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova dumka. T. 3 : Kora–M. 553 s. (in Ukrainian).
- ESUM 4** – Melnychuk, O. S. (Ed.) 2003. Etymolohichnyi slovnyk ukrayinskoï movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova dumka. T. 4 : N–P. 657 s. (in Ukrainian).
- ESUM 5** – Melnychuk, O. S. (Ed.) 2006. Etymolohichnyi slovnyk ukrayinskoï movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova dumka. T. 5 : R–T. 705 s. (in Ukrainian).
- ESUM 6** – Melnychuk, O. S. (Ed.) 2012. Etymolohichnyi slovnyk ukrayinskoï movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova dumka. T.6 : U–Ia. 568 s. (in Ukrainian).

Запозичення як спосіб номінації їжі та напоїв у центральноподільських говірках

Гороф'янюк Інна Валентинівна, кандидат філологічних наук, доцент. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри української мови. gorofyanyuk@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9836-8270>.

Борищук Владислав Володимирович, студент IV курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. vladislav2002vladislav2002@gmail.com

У статті подано опис та систематизацію лексичних запозичень у центральноподільських говірках 10 н.п. Вінницької та Хмельницької областей. Об'єктом студій є подільські говірки, адже ареал цей має високий евристичний потенціал для пізнання механізмів міжмовного контактування: Поділля розташоване на пограниччі різних держав, на межах земель різних народів, тут у різний час сходилися межі Київського, Волинського й Галицького князівств, татарських улусів, Литовського князівства, Польщі, Молдавії й Туреччини, Росії та Австрії. Предметом аналізу є назви їжі та напоїв. У проаналізованих діалектних матеріалах вдалося зафіксувати 98 лексем (17,8% від усіх номенів) на позначення їжі та напоїв, етимони яких сягають індоєвропейських, тюркських, кавказьких, фіно-угорських, китайсько-тибетських мов. Найбільше запозичень у тематичній групі назв їжі й напоїв центральноподільських говірок засвідчено з мов

індоєвропейської мовної сім'ї. Найчастіше запозичені лексеми були зафіксовані з романської групи (41 номінативних одиниць (далі – н.о.)), зокрема з таких мов: французької (18 н.о.), латинської (11 н.о.), італійської (8 н.о.), румунської (3 н.о.), іспанської (1 н.о.). Найменш представлена грецька мовна група, з якої було запозичено 6 н.о. Чимало запозичень (24 н.о.) засвідчено із слов'янських мов, зокрема з російської (12 н.о.), польської (11 н.о.) та чеської (1 н.о.) мов. Германська група мов, зокрема німецька (12 н.о.) та англійська (2 н.о.), також представлена різноманітними назвами на позначення їжі та напоїв у говірках Центрального Поділля. Менш популярними для запозичення назв їжі та напоїв у говірках Поділля були такі мовні сім'ї: тюрські (6 н.о.), фіно-угорські (3 н.о.), кавказькі (3 н.о.) та китайсько-тибетські (1 н.о.). Встановлена генетична належність виявлених лексичних запозичень до певного мовного джерела зумовлена історичними, соціально-економічними, політичними й культурними чинниками розвитку Поділля. Перспективою дослідження іншомовних запозичень у говірках Поділля в подальшому може стати аналіз ізолекс запозичень у подільському діалекті.

Ключові слова: українська діалектна мова, запозичення, тематична група лексики, центральноподільські говірки, назви їжі та напоїв.

Borrowing as a way of nominating food and drinks in the Central Podillya dialect

Inna Horofyanyuk, Ph.D. in Philology, associate professor of the Ukrainian Language Department at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. gorofyanyuk@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9836-8270>.

Vladyslav Boryshchuk, student of the Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University. vladislav2002vladislav2002@gmail.com

The article presents a description and systematization of lexical borrowings in the Central Podillia dialect in 10 settlements of Vinnytsia and Khmelnytskyi regions. The object of study is the Central Podillia dialect, because this area has a high heuristic potential for studying the mechanisms of interlanguage contact: Podillia is located on the border of different states, on the borders of the lands of different peoples, the borders of the Kyiv, Volyn and Halytsky principalities, the Tatar uluses, of the Principality of Lithuania, Poland, Moldova and Turkey, Russia and Austria came together here at different times. The subject of the analysis is the names of food and drinks. In the analyzed dialect materials, it was recorded 98 lexemes (17.8% of all nomens) for food and drinks, the etymons of which go back to Indo-European, Turkic, Caucasian, Finno-Hungarian, Sino-Tibetan languages. The largest number of borrowings in the thematic group of food and drink names of the Central Podillia dialect is attested from the languages of the Indo-European language family. The most frequently borrowed lexemes were recorded from the Romance group (41 nomens), in particular from the following languages: French (18 nomens), Latin (11 nomens), Italian (8 nomens), Romanian (3 nomens), Spanish (1 nomen). The least represented Greek language group, from which 6 nomens were borrowed. Many borrowings (24 nomens) are attested from Slavic languages, in particular from Russian

(12 nomens), Polish (11 nomens) and Czech (1 nomen) languages. The Germanic group of languages, in particular German (12 nomens) and English (2 nomens), is also represented by various names for food and drinks in the dialects of Central Podillia. The following language families were less popular for borrowing the names of food and drinks in the dialects of Podillia: Turkic (6 nomens), Finno-Hungarian (3 nomens), Caucasian (3 nomens) and Sino-Tibetan (1 nomen). The established genetic affiliation of the identified lexical borrowings to a specific linguistic source is determined by historical, socio-economic, political and cultural factors of the development of Podillia. In the future, the analysis of isolex borrowings in the Podillia dialect may become a perspective for the study of foreign loanwords in the dialects of Podillia.

Keywords: *Ukrainian dialect language, borrowings, thematic group of vocabulary, the Central Podillia dialect, names of food and drinks.*

Az ételek és italok megnevezésére használt kölcsönszavak vizsgálata a közép-podíliai nyelvjárásokban

Inna Horofjanuk, a filológiai tudományok kandidátusa, egyetemi docens. Mihajlo Kocjubinskij Vinnyicai Állami Pedagógiai Egyetem ukrán nyelv tanszékének docense. gorofjanyuk@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9836-8270>.

Vladiszlav Boriscsuk, Mihajlo Kocjubinskij Vinnyicai Állami Pedagógiai Egyetem, Filológiai és Újságírási Karának 4. évfolyamos hallgatója. vladislav2002vladislav2002@gmail.com

A cikk bemutatja a lexikális kölcsönzések leírását és rendszerezését Közép-Podilia nyelvváltozataiban, Vinnyica és Hmelnickij régiókban. A vizsgálat tárgya a podíliai nyelvjárások, mert ez a terület különösen alkalmas a nyelvközi érintkezés mechanizmusainak vizsgálatára: Podilia különböző államok és népek határán helyezkedik el, a különböző korokban a kijevei, volini és halicsi fejedelemségek, a tatár ulusok, valamint Lengyelország, Moldova, Törökország, Oroszország és Ausztria határai itt húzódtak. Az elemzés tárgya az ételek és italok elnevezése. Az elemzett nyelvjárási anyagokban 98 lexéma (az összes névszó 17,8%-a) rögzítésére volt lehetőség, amelyek alapjai az indoeurópai, türk, kaukázusi, finnugor, kínai-tibeti nyelvekre nyúlnak vissza. A közép-podíliai nyelvjárások étel- és italneveinek tematikus csoportjában a legtöbb kölcsönzés az indoeurópai nyelvcsalád nyelveiből származik. A leggyakrabban kölcsönzött lexémák a román csoportból (41 megnevezés (a továbbiakban - m.)) kerültek rögzítésre, különösen a következő nyelvekből: francia (18 n.), latin (11 m.), olasz (8 m.), román (3 m.), spanyol (1 m.). A legkevésbé reprezentált a görög nyelvcsoporthoz, amelyből 6 megnevezést kölcsönöztek. Sok kölcsönzés (24 m.) szláv nyelvekből származik, különösen orosz (12 m.), lengyel (11 m.) és cseh (1 m.) nyelvből. A germán nyelvcsoporthoz, különösen a németet (12 m.) és az angolt (2 m.) különféle ételek és italok elnevezései is képviselik Közép-Podilia dialektusaiban. A podíliai dialektusokban a következő nyelvcsaládokból való kölcsönzések voltak a legértékesebbek: az ételek török (6 m.), finnugor (3 m.), kaukázusi

(3 m.) és kínai-tibeti (1 m.). Az azonosított lexikális kölcsönzések meghatározott nyelvi forráshoz való tartozását Podilia fejlődésének történelmi, társadalmi-gazdasági, politikai és kulturális tényezői határozzák meg. A podiliai nyelvjárásban az izolex kölcsönzések elemzése a jövőben perspektívává válhat a podiliai nyelvjárások idegen kölcsönszavainak vizsgálatához.

Kulcsszavak: ukrán nyelvjárások, kölcsönzés, szókinccs tematikus csoportja, közép-podiliai nyelvváltozatok, ételek és italok nevei.